چەند زانیارێک سەبارەت
بە یاسای کارو پەنابەری

هەوراما‌ن علی تۆفیق
berzi-san@web.de

لەم بڕگەیەدا دەمەوێ تیشک بخەمە سەر هەندێ خاڵ لەوانەی کە یاساکانی پەنابەری لەم وولاتانەدا چۆنن و بەچ شێوازێک ڕەفتار کراوەو دەکرێت هەرچەندە بەو شێوازەی کە سالانی پێشوو بەهۆی ئەو لێشاوە زۆرەری پەنابەرانەوە بۆ ئەم وولاتانە ناچاربوون یاساکان یەکخرێن و بەیەک شێوازی ستاندار ڕەفتاربکرێت هەرچەندە بەشێوەیەکی گشتی ئەم ستاندارتە هەر هەبووە و بەردەوامیشە ..

لەو ڕێککەوتنەوە نێونەتەوەییەی **28**ی تەموزی ساڵی **1951** سەبارەت بە پەنابەریەتی و باری پەنابەری و پاشان هەمان بڕیار لە ساڵی **1954** وە دەست بەجێ بەجێ کردنی درا و زەروریەتی هاتنەکایەی ئەم شێوە بڕیارو ڕاسپاردانە دەگەڕێنەوە سەر ئەوەی کە بەهۆی شەڕەکانی یەکەم و دووەمی جیهانیەوە زۆر لەو خەڵکانە تووشی ئاوارەیی و پەنابەری بوون و لە شوێنی شەڕو ناوچە ترسناکەکانەوە هانایان بۆ ئەو ناوچانەبردووە کە ئارامترو دور لە کێشەو شەڕەکانەوە بوون و دواتریش ئاکامی ئەو شەڕە وێرانکاریانەوە و تێکدانی خانووبەرەو بێلانە بوونی خەڵکانێکی زۆر و ئەو زەروەتە مێژوویەی کە خزمەتی بە مرۆڤایەتی کرد و لانەیەکی بۆ بێ لانەکان دامەزراند .. یاسای پەنابەری و پاراستنی مافەکانیان و هاوکاریە مرۆییەکان و ژیانەویان بۆ جارێکی دی کارێکی باش و دەستکەوتێکی گەورەبوو زۆر خزمەتی بە مرۆڤایەتی کرد بەتایبەت ئەوانەی کە بەڕاستی پێویستیان بەم شێوە هاوکاریانە بوو.

لە وڵاتی ئەڵمانیادا چەندین شێوازو جۆری یاسا گۆڕانیان بەسەرداهات و بەپێ ی ئەو ڕۆژگارانەی کە پەنابەران پەنایان بۆ هێناوە گۆڕان بەسەر یاساکاندا هاتووە و ئەو یاسا کۆنەی کە تا پێش ساڵی **2004** پەیڕەوی دەکراو.

لە بەرواری **5 / 8 / 2004** یاسایی نوێ بۆ ڕێکخستنی باری پەنابەری و مافەکانی لە ئەڵمانیاجێی گرتەوە , کار بەم یاسایەش بەشێوەی فەرمی لە مانگی **1**ی **2005** کرا و بۆ یەکەم جار پێداچوونەوە بەم یاسایەی کە ئێستا پەیڕەوی دەکرێت , یاسایەکی نوێی پەنابەری کە بەرژەوەندی و پێویستیەکانی کۆمەڵگای ئەڵمانی لە ڕوی ئابوری و کۆمەڵایەتیەوە لە بەرچاو دەگرێت , بەڵام مەبەستە سەرەکی یەکانی پێویستی بەم یاسا نوێ یەکرد ئەوەبوو : کۆچ بەمەبەستی کارکردن ... کاروبارە مرۆییەکان ... ئاوێتە بوونی کۆمەڵایەتی و بابەتە ئاسایشیەکان .

هەروەها ئەو کۆمەڵە زانیاریە باوەرپێکراوانەی کە پەیوەندارن بە هاتنەناوەوەی وڵات و شێوازی پەنابەری و چۆنیەتی پەنابەری سایسی .لەسەر ڕۆشنایی یاسایی بیانیەکانی کۆن , بۆ بیانی نیە لە دەرەوەی چوار چێوەی وڵاتانی کۆمەڵەی ئەوروپی کە مۆلەتی مانەوە و کارکردنی بەردەوامی پێبدرێت , تەنها لەکاتی نائاسایی و تایبەت دا . ئەو ڤیزەی کەوەردەگیرا لە ڕێگایی نوێنەرایەتی یەکانی ئەڵمانیاوە بوون لە دەرەوەی وڵات بە مەبەستی خوێندن ,چارەسەری نەخۆشی , تاقیکردنەوە زانیستیەکان , گەشتوگوزار, بەڵام کارو پەنابەری تیانەبوو , بۆیە وابەستەبوو بە چەند کاتێکی دیاری کراو کورت و ئەگەر هۆکاری توندو پەسەند بۆ گۆڕین و تازەکردنەوە هەبوون ئەوە دەتوانرێ گۆڕانکاری تێدابکرێت , ئەوەش بەپێی یاسایەک بە بەرگرتن لە بەردەم یاسای کاری بیانی کە حکومەتی ئەڵمانی لەساڵی **1973** دا دەریکردبوو بۆ چارەسەرکردنی کێشەی بێکاری لەوڵات .

بەڵام یاسای نوێ چەندین گۆڕانکاری بنەڕەتی بەخۆوە بینیوە لە یاساکانی کارکردن و مافی پەنابەری گرنگ ترینیان گۆڕینی ئەڵمانیا بۆ وڵاتی پەنابەری ڕێکخراو لە شێوازی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و کەنەداو ئوستراليا , ئەمەش لەوانەیە بەشێوازو ڕێژە کەمتر لەو دەوڵەتانە بێت .ئەتوانین کورتکردنەوەی ئەو یاساو زانیاریانەی تایبەت بە پەنابەری و مافەکانی بەپێی یاسای نوێ بەم شێوەیە شی بکەینەوە :

1. شێوەکانی مافی پەنابەری :

لابردن و سڕینەوەی هەموو شێوازەکانی تری مافی پەنابەری و گۆڕینی بەم دوو شێوەی خوارەوە :

مۆڵەتی مانەوەی .. کاتی **Aufenthaltserlaubnis Befristete**

مۆڵەتی مانەوەی .. هەمیشەیی **Niederlassungserlaubnis Unbefristete**

بەڵام لە هەردوو حاڵەت دا پێویستە یەکەم جار مۆڵەتی هاتنەناوەوەی فەرمی بۆ ناو وڵات هەبێت و پاشان بۆی هەیە ئەم شێوازە بگۆڕێت بو مۆڵەتی مانەوەی کاتی یان هەمیشەیی , ئەویش بەپێ ئەو مەرجانەی لە یاساکەدا هاتووە .

2. مۆڵەتی مانەوە بەهۆی خوێندنەوە :

ئەمەش مۆڵەتی کاتی وەردەگرێت بەپێی ئەو پێویستیانە پێش بینی دەکرێن کە یاساکە ئاماژەی پێداوە کە ئەویش خوێندن و کارکردنە , هۆیەکانیشی دەگەڕێنەوە سەر یاسا نێو دەوڵەتیەکان و ئەوانی دی سیاسی و مرۆیی و خێزانیە , بەڵام سەبارەت بە مۆڵەتی مانەوەی هەمیشەیی ئەدرێت بەو بیانیەی کە زیاتر لە **5** ساڵ بەسەر ماوەی لە ئەڵمانیادا تێپەڕبووە و کۆمەڵێک مەرج و گرنکترینیان دابین کردنی بژێوی ژیان واتە ئەو کەسە دەبێ کاری هەبێت و هیچ کاری خراپ و نایاسای لەو وڵاتەدا نەبێت و بەشێوەی پێویست زمانی ئەو وڵاتە بزانێت .
هەروەها ئەکرێت مۆڵەتی مانەوەی بیانیەکان دەکرێت تازەبکرێتەوە بەمەبەستی خوێندن یان هەوڵدان لەڕێگای زانکۆیەکەوە یان کۆمەڵگایەکی زانستی و پەروەردەیی , هەروەها دوای تەواوبوونی خوێندن بەشێوەی سەرکەوتوویی ئەتوانرێ ئەو مۆڵەتە نوێبکرێتەوە بۆ ساڵێکی تر تا ئەو کە بتوانێ بۆ کاربگەڕێت لەو بوارەی خوێندنەکەی .
لە هەندێ حاڵەتی تایبەت دا دەتوانرێ مۆڵەت بدرێت بۆ بەشداری کردن لە کۆرسی زمان فێربوون بەبێ ئەوەی پەیوەندی هەبێت بە خۆئامادەکردنەکانی خوێندنەوە و تۆمارکردن لە زانکۆیەکی دیاری کراو و هەروەها دەکرێ بەپێی ڕەزامەندی دەزگا تایبەتیەکان بەکار مۆڵەتی مانەوە بە هۆی ئەنجامدانی ڕاهێنان و خۆئامادەکرن لە یەکێک لە کارگەکانی ئەو وڵاتە .

3. کۆچ بەمەبەستی کارکردن :

لە بەرواری **2005/01/01** وەکە یاسای نوێ دەسەلات دەدات بە دادوەر بە دانی مۆڵەتی مانەوە کارکردن بەو بیانیانە پێکەوە , لەجێی ئەو یاسا کۆنەی کە جیاوازی و پێکەوەنەبەستنی ئەم دووانەی پێوەدیاربوو . ئەمەش ئەوەدەگەیەنێ کە بیانیەکان لە ئەڵمانیا لەئایندەدا هەڵسوکەوت لەگەڵ یەک دەزگای فەرمی تایبەت بە کاروباری پەنابەری و مۆڵەت و کارکردن پێکەوە , بەڵام لەدەرەوەی وڵات نووێنەرەکانی ئەڵمانیا (سەفارەتەکان) بەم کارە هەڵدەستن .بەڵام بەنسبەت ئەوانەی خاوەن تواناو شارەزایی زانستین کە یاساکە ڕێگادەدات بەوەرگرتنی مۆڵەتی هەمیشەی و بۆشیان هەیە ببنە هاوڵاتی لەو وڵاتەدا واتە (جنسیەی) ئەو وڵاتەیان هەبێت , پاشان کەسوکاری ژمارەیەک بۆیان هەیە لەگەڵیان بن و یان دوای پەیوەندیان پێوەبکەن , ئەوەش دەکوێتە سەر ئەوکارەی کە ئەنجامی دەدەن .ئەمەش ئەوەدەردەخات کە یاسای پەنابەری و مۆڵەت دان بەم شێوەیە ڕەزامەندی ئەو دەرچوانەی زانکۆکان و پەیمانگا ئەڵمانیەکان تا سوود لە بیانیانە وەرگرن , وەک وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا .
ئەمەش بەهەمان شێوە کاریگەر دەبێت لەسەر ئەو خاوەن کارە ئازادەکان کە یاساکە ڕێگادەدات مۆڵەتی مانەوەیان پێ بدرێت بۆ ئەوانەی کە بازرگانی دەکەن و ئەوبڕە پارەیەش لە یەک ملیۆن ئۆیرۆ کەمترنەبێت , و کاربۆ **10** کرێکار دابین بکات بەلایەنی کەمەوە , لە حاڵەتی ئەوەی ئەم مەرجانە هەموویان جێبەجێ نەکران و دوای لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی و بوونی بەرژەوەندی گشتی ئەڵمانی و تایبەت و بوونی پێچەوانکاری لە سەر باری ئابووری و بەرامبەر ئەوەش نەدانی مۆڵەت بەوکەسانەی کە نزیکن لە کەسە خاوەن توانا سادەکانەوە بەردەوام دەبێت , تەنها لە حاڵەتی زۆر کەم کەبەرژەوەندی پێویست بکات .مەرجە سەرەکیەکانی وەرگرتنی مۆڵەتی کار ئەوانەن کە بەشێوەیەکی گشتی لەگەڵ پێویستیەکانی کۆمەڵگای ئەڵمانی دەبێ , بەلەبەر چاوگرتنی داواکاریەکانی بازاری کارکردن .

4. کۆچ بە هۆکاری مرۆیی :

بەپێی یاسای پەنابەری نوێ و گونجانی لەگەڵ ئەو یاسایانەی کاریان پێ دەکرێت لە یەکێتی ئەوروپا کە دەتونرێ مۆڵەتی پەنابەری لە ئەڵمانیا دا بدرێت , تەنانەت ئەگەر ئەو کەسەش لە وڵاتی خۆیی هیچ چەوساندنەوەو بەدواچوونی کەسیەتی لە وڵاتەکەی خۆیی نەبێت , چونکە یاسا نوێکە ئەو چەوساندنەوەی کە پەیوەستە بە (جنس) ەوە هۆکارێکە بۆ وەرگرتنی مافی پەنابەری . لەگەڵ ئەوەش دا ئەوانەی پەنابەری سیاسین مۆڵەتی سەفەرو گواستنەوەو نیشتەجێ بوون لەنێو ئەو هەرێمانەی ئەڵمانیا دا بەئازادی , لەگەڵ ئەوەش بۆ ئەو کەسانەی ئەم مۆڵەتەیان هەیەو منداڵەکانیان لە خوارتەمەنی **14** ساڵیوەن ئەتوان بێنە لای دایک و باوکیان لە ئەڵمانیا .

5. بەیەک گەیشتنەوەی خێزان (جمع شمل) :

لەم برگەیەدا کە پەیوەندی بەیەک گەیشتنەوەی خێزان و هێنانی منداڵەکانیان , کە لەیاسا کۆنەکاندا چۆن هاتووە بەو شێوەیە زۆر گۆڕانگاری بنەڕەتی بەسەردانەهاتووە و ئەوانەی مەرجی بنەڕەتین کە مۆڵەتی مانەوە جێگای نیشتەجێبوونی بەپێ مەرجەکانی داواکراو .

ئەوەشی پەیوەستە بە هێنانی ئەومنداڵانەی کە پێویستە بەدایک و باوک بگەنەوە , مەرج هەیە کە تەمەنیان لە **16** ساڵی دابێت و بەپێی ئەو ئیشارەتانەی کە توانای ئەو کەسانەی کە تەمەنیان لە **16** تا **18** ساڵە بۆ پەیوەندی کردن بە خێزانەکانیانەوە وهەیە لەو حاڵەتە تایبەتیانەی کە دێنەپێش و لەگەڵ بوونی ئەوفرسەتانەی بەیەک گەیشتنەوەی خێزان لە کۆمەڵگای ئەڵمانی دا هەیە .

6. ئاوێتە بوونی کۆمەلایەتی :

یاسای پەنابەری نوێ بۆ یەکەم جار پێ لەسەر ئەوەدادەگرێت و بەپێویستی دەزانێت کە ئەو کەسانەی لەم ولاتەدا مۆڵەتی مانەوەیان پێدەدرێت دەبێ پەیوەندی بەو بەرنامەو خولە تایبەتیانەوە بکەن بۆ پاڵ نان و بەرەوپێش بردنی کاری ئاوێتەبوونی بیانی لە کۆمەڵگای ئەڵمانیدا , ئەویش لەرێگای پەیوەندی کردن بە دەوراتی فێربوونی زمان و یان بەوشێوەی کە ناسراوە بە وەرگرتنی زانیاری لە هەموو لایەنەکانی ژیانی یاسای و رۆشنبیری لە ولات دا , لەگەڵ دەرکەوتنی ئەوەی ئەو پەنابەرە توانایی قسەکردن و تێگەیشتنی نیە بەئەڵمانی , ئەوە ئەو یاسا نوێیە ناچاری دەکات بەوەی پەیوەندی بەو کۆرسانەوەبکات کەتایبەت مەندن بە فێربوونی زمان بۆ ئاسان کردنی بەرنامەی ئاوێتەبوونی کۆمەلایەتی و ئابووری لە ولات دا .

7. دور خستنەوە لە ئەڵمانیا :

یاسا نوێکە ئەو هۆکارانە دیاری دەکات بۆ دەبنە هۆی دورخستنەوەی بیانی لە ئەڵمانیا کە گرنگ ترینیان ئەنجامدانی کاری نایاسایی و تاوان کە سزاکان لەسەریان بگاتە سێ ساڵ بەندی بەپێ بریاری داگا , ئەو تاوانانەی کە ئیشارەتی پێدراوە لە یاسای بازرگانی بە مادە بێهۆشکەرەکانەوەو تێکدانی ئەمن ئاسایشی گشتی لە ولات و هێنانە ناوەوەی بیانی بە شێوەی قاچاخ و بەپێچەوانەی یاسا .

هەروەها دوور خستنەوەش دەبێ بەپێی ئەو زانیاریانەی کە دەسەلمێنن ئەو کەسە پەیوەندی بە کۆمەڵەو رێکخراوە تیرۆریستیەکانەوە هەیە , یان هاوکارییان دەکات یان هەرەشەدەکاتەسەر بنەما سەرەکیەکانی کە بەندن بە ئازادی و دیموکراتی یەوە یان بەشێوەی ئاشکرا داوای بەکارهێنانی توندو تیژی و هەرەشە بەکارهێنان . لەگەڵ دەرکردنی هەموو بیانیەک کە بسەلمێنرێ کەسەرکردایەتی رێکخراوێکی بێ مۆڵەت و نهێنی کەپێچەوانەی یاسا سەرەکیەکانی کەپابەندن بە ئازادی و دیموکراتی بێت لە ولات .

مۆڵەتی هاتنە ناوەوەی عەرەب :

هاولاتیانی دەوڵەتە عەرەبیەکان کە دەبێ ڤیزەی هاتنەژورەوەیان هەبێت ئەگەر سەردان بێت یان مانەوە . بەرپرسایەتی وەرگرتنی ئەم ڤیزانەش دەکەوێتە ئەستۆی ئەو سەفارەو قونسلیانەی ئەڵمانیا لە دەرەوە , ئەو دەزگا بەرپرسانەش پێویستیان بە **2**تا **10** رۆژ کارکردن هەیە بەبێ ئەوەی کە رۆژانی پشو بژمێردرێت , بۆ وەرگرتنی ڤیزە بەمەبەستی سەردانی کورت . لەکاتێک دا ئەم جۆرە ڤیزانەی مانەوە و کار دەگاتە چەند مانگێک . ئەوەش دەگەرێتەوە سەر ئەوەی چەند لەو شێوە داواکاریانە هەن لەگەڵ کەم و زۆری ئەو فەرمانبەرانەی ئەو کارانە رادەپەڕێنن لە سەفارەتەکان دا , تەنها بۆ زانیاریکە زیاتر لە **2.2** ملیۆن داوای وەرگرتنی ڤیزە هەبوو بۆ چوونە ناوەوەی ئەڵمانیا لە ساڵی **2003** دا.

ڤیزەی شنگن :

لەساڵی **2003** دا نوێنەرایەتیەکانی ئەڵمانیا لە دەرەوە دەستیان بەدانی ڤیزەی ماوەکورت کەناویان نا (**– Visa schengen**) ە بەم پێە ئەوەی ئەم ڤیزەی هەبێ دەتوانێ بچێتە هەموو ئەو دەوڵەتانەی ئیمزایان لەسەر رێککەوتنی شینگن کردووە بچێت , ئەوانیش ولاتەکانی (ئەڵمانیا , بلجیکا , دانیمارک , فلندا, فرنسا , یۆنان , ئایسلاند , ئیتالیا , لوکسمبۆرگ , هۆڵەندا , نەرویج , نەمسا , پرتوگال , سوید , ئیسپانیا) لە هەموو حاڵەتێکدا پێویستە لەسەر ئەوانەی کە داوای ئەم شێوە ڤیزەیە دەکەن پەیوەندی بەو سەفارەت و قونسڵیانەی کە لەولاتەکانیاندا هەن و ئەو زانیاری داواکاریانەی کە پێویستن پێشکەشی بکەن بۆ وەرگرتنی ڤیزەکانیان .